

Koude oorlog avant la lettre

De invloed van de 19de-eeuwse schoolstrijd op de lokale muziekverenigingen in Geraardsbergen: Sint-Cecilia versus Orpheus

Peter BRYNAERT

De 19de eeuw heeft de wereld van aanschijn doen veranderen. Zowel op mondiaal als op nationaal niveau traden veranderingen op die de maatschappij diep zouden beïnvloeden. Het kolonialisme, de doorgedreven industrialisatie, de opkomende arbeidersbewegingen... allen maakten zij deel uit van dit kantelend tijdperk. Hetzelfde geldt voor een situatie die zich in het laatste kwart van die 19de eeuw vooral gemanifesteerd heeft. We hebben het over de befaamde schoolstrijd. Deze ideologische strijd tussen vrijzinnige liberalen en katholieken ging uiteraard veel dieper dan louter het dispuut over het onderwijs. Wat op het eerste zicht een hetze over de aanwezigheid van religie in de maatschappij lijkt, blijkt een oorlog over invloed en macht te zijn tussen twee sociale, maar vooral politieke groeperingen. Beide kampen speelden het spel zodanig dat hun impact op de maatschappij zo sterk mogelijk in de verf gezet werd. Er ontstond een gespleten samenleving waarbij de man in de straat de inzet was en kant diende te kiezen. Hoe deze tweedeling nu werkelijk in elkaar zat en wat de invloed ervan was op het alledaagse gemeenschapsleven van een klein provinciestadje als Geraardsbergen wordt onderzocht. We zullen ons hiervoor beperken tot de periode tussen 1870 en 1900 en met verhoogde aandacht kijken naar de gemeenteraadsverkiezingen van 1895 en hun nasleep. Daarnaast besteden we ook aandacht aan de eigenlijke schoolstrijd zelf en hoe die in Geraardsbergen verplicht tot uitwerking kwam. Het zwaartepunt van dit onderzoek ligt vooral bij de lokale muziekverenigingen. We gaan de katholieke muziekmaatschappij Sint-Cecilia en de liberale fanfare Orpheus proberen te positioneren binnen het kader van de bipolaire samenleving gedurende het laatste kwart van de 19de eeuw.

De politieke situatie van Geraardsbergen gedurende het laatste kwart van de 19de eeuw.

Geraardsbergen viel dezelfde situatie te beurt als het gros van de Belgische steden in de 19de eeuw. In de nasleep van het unionisme werden de verschillende mandaten binnen het bestuur verdeeld onder de liberalen en de katholieken, volgens de verhoudingen bepaald door de verkiezingen. Zo kon een liberale burgemeester samenwerken met katholieke schepenen of omgekeerd. Maar vanaf de door ons bestudeerde periode kwam daar verandering in. Vanaf 1870 zouden de katholieken de macht 25 jaar bij zich weten te houden. Pas in 1895 werden ze verdreven door een antiklerikaal verbond tussen de socialisten en de liberalen. De liberalen hebben zich in België als een van de eersten

politiek weten te organiseren en Geraardsbergen was op dit vlak zelfs een voorloper. In 1846 werd namelijk al een liberale associatie opgericht drie maanden vooraleer er op nationaal niveau sprake was van een liberale partij. Naargelang de kiesuitslagen had deze associatie, of later haar katholieke tegenhanger, dan meer of minder in de gemeentepap te brokken. Zij behaalde verschillende malen de meerderheid en mocht ook verschillende burgemeesters leveren. Maar vanaf 1869 zou het tij voor de liberalen beginnen keren. Naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen keerden de liberalen zich dat jaar tot hun achterban met de belofte een officiële middelbare school op te richten. Dit voorstel viel in ongenade bij de katholieken, maar ook de liberale burgemeester Modeste De Cock distantieerde zich hiervan. De katholieken

behaalden bij de verkiezingen de volstreekte meerderheid waardoor de onderwijsplannen van de baan werden geveegd. Als reactie hierop werd Modeste De Cock met eenparigheid van stemmen uit de Liberale Associatie gestoten. Hij werd opgevestigd door de Bewarende Vereniging en kon daarenboven zijn burgemeestersambt behouden (¹). Van dan af zouden de liberalen geruime tijd niet meer aan de bak komen in onze Denderstad. Daarbovenop kwam in 1884 de zware verkiezingsnederlaag van het liberale kabinet Frère-Orban. Mede door deze tegenslagen raakten de liberalen, ook op lokaal niveau, onderling verdeeld. In 1887 hield de Liberale Associatie zelfs op te bestaan. Dit was ondermeer te wijten aan het faillissement van de liberale bankiersfamilie Spitaels, maar vooral aan de onderlinge geschillen tussen de radicalen en de doctrinairers. Deze laatsten

(¹) F. DE CHOU, *Gemeenteraadsverkiezingen en gekozenen in Geraardsbergen*, onuitgegeven werk.

wensten terug te keren naar het meer gematigde liberalisme van vroeger, terwijl de radicalen zich nog antiklerikaler, zelfs antigodsdienstig gingen opstellen en meer aandacht wensten te besteden aan het lot van de arbeidersklasse, wat ondermeer een latere samenwerking met de socialisten mogelijk maakte. Het waren de radicalen die in 1890 *La Nouvelle Association Libérale* zouden (her)oprichten te Geraardsbergen (2).

Bij de katholieken zou het tot 1860 duren eer men zich regionaal ging verenigen in de 'Grondwettige Bewarende Vereeniging van het Arrondissement Aalst'. Daarnaast werden er ook nog lokale comités of 'Katholieke Kringen van de Conservateurspartij', aangevuld met werkmanskringen, opgericht. Zoals reeds vermeld, waren zij de tweede partij in de stoelendans om de macht die de katholieken vanaf 1869 steeds opnieuw wisten te winnen. Na de verkiezingen van 1879 benoemde de Koning evenwel geen nieuw schepencollege. De verkiezingen waren opnieuw gewonnen door de katholieken en Modeste De Cock zou normaal gezien opnieuw het ambt van burgemeester bekleden. Ten gevolge van een ernstige ziekte liet hij zich evenwel vervangen door de eerste schepen. Maar de officiële benoeming bleef uit, zelfs na het overlijden van zowel burgemeester De Cock als dat van zijn eerste schepen. Waarschijnlijk dienden we de verklaring hiervoor niet te zoeken in de medische sector, maar kunnen we de politieke obstructie door de liberale regering Frère-Orban, vermoedelijk op verzoek van de Geraardsbergse Liberale Associatie, als oorzaak aanwijzen. Pas na de wetgevende verkiezingen en katholieke overwinning van 1884 zou koning Leopold II het Geraardsbergse college van

burgemeester en schepenen opnieuw officieel samenstellen (3). Lokaal belemmerde deze ingreep van bovenaf de Katholieke Partij niet. De Bewarende Vereniging bleef kiezing na kiezing aan de macht in Geraardsbergen en keerde zich openlijk tegen al wat liberaal was of deed denken aan de ongelukswet. Intern waren er evenwel troebelen tussen de conservatieve elementen en de meer christendemocraten. Dit zou uiteindelijk in 1893 leiden tot het ontstaan van de onafhankelijke 'Kristene Volkspartij' die ook in Geraardsbergen haar aanhangers kende.

Vanaf de jaren 1870 waren er in de Denderstad reeds socialistische elementen aanwezig, maar telkens waren zij slechts een kort bestaan beschoren. Bij de stichting van de Belgische Werkliedenpartij in 1885 was ook Geraardsbergen vertegenwoordigd, maar het zou nog tot 1890 duren eer er lokaal van een politieke doorbraak gesproken kan worden. Deze jonge socialistische beweging zou een antiklerikaal verbond aangaan met de liberalen van de radicale vleugel. Hoewel de goddeloze coalitie door zowel de katholieke partij en haar vertakkingen als door de Daensistische partij bestreden werd, wist deze paarse unie in 1895 bij de gemeenteraadsverkiezingen de macht naar zich toe te trekken. Naast de komst van de socialisten als een nieuwe pion op het politieke schaakbord, was er nog een andere factor die de wissel van de macht mogelijk maakte. In 1893 werd het oude cijnskiesrecht namelijk vervangen door het meervoudig stemrecht. Hierdoor kreeg elke man ouder dan 25 jaar nu 1, 2 of 3 stemmen. Bij de parlamentsverkiezingen van 1894 maakte dat voor Geraardsbergen nog maar weinig verschil uit voor de zetelverdeling. De liberalen

namen niet deel aan deze verkiezingen daar zij intern nog te sterk verdeeld waren. Hoewel de socialisten door het antiklerikaal verbond lang hadden gehoopt op een samengaan naar de verkiezingen, trokken ze uiteindelijk alleen naar de kiezer. Daarnaast kwamen ook nog de *Kristene Volkspartij* en de *Katholieke Partij* op. Als algemene overwinnaar kwamen nog steeds de katholieken uit de bus, maar hun meerderheid was tanend. De socialisten haalden 13% van de stemmen in Geraardsbergen en ook priester Daens van de *Kristene Volkspartij* raakte verkozen.

Bij de provincieraadsverkiezingen van later dat jaar kwamen de liberalen nu toch in kartel met de socialisten op, maar de overwinning was ook hier opnieuw voor de katholieken weggelegd. Doch, de druk op de katholieke partij nam voelbaar toe en dat vertaalde zich in een aantal afremmingsmechanismen die de katholieke meerderheid in de kieswet liet schrijven. Zo werd de minimumleeftijd opgetrokken tot 30 jaar en moest men minstens 3 jaar verblijven in de gemeente vooraleer men er mocht stemmen.

De verkiezing van de gemeenteraad en de samenstelling ervan in de 19de eeuw verschilt sterk van het huidige kiessysteem. Voor de 13 mandatarissen die verkozen dienden te worden in Geraardsbergen bestonden er twee soorten verkiezingen. Zes raadsleden (de kleine helft) werden gekozen voor een mandaat van vier jaar te vervullen en moesten dus in 1899 herkozen worden, terwijl de zeven andere raadsleden (de grote helft) verkozen werden voor een periode van acht jaar waardoor deze pas in 1903 herkozen konden worden. De mogelijkheid bestond dus dat halverwege de legislatuur de meerderheid gebroken werd en

(2) R. VANDER BEKEN, *Het liberalisme te Geraardsbergen*, in: *In de schaduw van de kring*, Geraardsbergen, 1997, p. 27.

(3) F. DE CHOU, *op.cit.*.

het stadsbestuur wijzigde. Dit was het geval in Geraardsbergen na de verkiezingen van 1899 waar een katholieke meerderheid het paarse experiment wist te breken. Na de verkiezingen van 1903 werden de socialisten en de liberalen zelfs volledig uit het stadhuis verdreven. Pas in 1921 zouden beide partijen opnieuw in de gemeenteraad zetelen.

Naar aanleiding van de verkiezingen werpen we ook een blik op de aangewende retoriek van de verschillende opposenten. Aanvankelijk werd de nadruk vooral gelegd op nationale thema's zoals de nieuwe kieswet die aangeklaagd werd door de socialisten. De liberalen hadden het dan weer gemunt op de Congo-politiek van de koning en op het onderwijs. Vooral dit laatste onderwerp wist bij de lokale liberalen, met name bij toekomstig burgemeester Rens, oude wonden open te rijten. Bij de lokale thema's zien we dan ook dat het opnieuw oprichten van het afgeschafte rijksmiddelbaar onderwijs een heet hangijzer werd. Daarnaast klaagde men de schrijnende omstandigheden van kinderarbeid in de lokale fabrieken aan samen met de mistoestanden in het hospitaal, het ouderlingentehuis en het weeshuis. Deze laatste thema's werden vooral door de socialisten vooraan op de agenda gezet. Voor de liberale zijde werd het toekennen van subsidies aan katholieke verenigingen dan weer op de korrel genomen. Met dit laatste punt doelde men ondermeer op de ongelijke behandeling van de zuilgebonden muziekverenigingen. Gedurende de lange periode van katholiek bestuur kon de muziekmaatschappij *Sint-Cecilia* steeds rekenen op financiële

steun van de gemeente, terwijl dit aan *Orpheus* slechts zelden te beurt viel. Na de machtsovername van de paarse coalitie zouden de rollen dan ook omgedraaid worden en stond *Orpheus* nu vooraan in lijn om subsidies te ontvangen ⁽⁴⁾. Des te meer omdat verschillende liberalen die opkwamen voor de verkiezingen en ook effectief verkozen werden (ondermeer burgemeester Rens), deel uitmaakten van het bestuur van *Orpheus* ⁽⁵⁾.

Na de verkiezingen zien we dus dat een paarse coalitie het roer in handen nam in de Oudenbergstad, wat uiteraard tal van veranderingen met zich meebracht. Veranderingen die onder meer betrekking hadden op de situaties van onze te onderzoeken muziekmaatschappijen. Maar deze paarse meerderheid zou zich slechts enkele jaren weten te handhaven. Bij de verkiezingen van 1899 werd ze afgestraft en zien we opnieuw een katholiek college ten tonele verschijnen ⁽⁶⁾.

De eigenlijke schoolstrijd

De schoolstrijd was, zoals de naam het laat raden, in zijn enge vorm een vete tussen de katholieken en de vrijzinnigen over het onderwijs. Beide partijen wilden het onderwijsmonopolie beheersen om op deze wijze de jeugd en de toekomst voor zich te winnen. Ook in Geraardsbergen heeft die strijd gewoed en heeft hij diepe sporen nagelaten in het politiek landschap. In de jaren voor het losbreken van het conflict beschikte Geraardsbergen over verschillende bewaar-, lagere en middelbare scholen, allen van katholieke stempel. Er bestond een gemeentelijke Latijnse school, maar deze werd in 1850 aan het

bisdom overgedragen. Voorstellen van de liberalen uit 1869 om een officiële middelbare school op te richten zouden deze laatsten zuur opbreken ⁽⁷⁾, Geraardsbergen zou Rooms zijn of niet zijn. Maar toen in 1879 de befaamde liberale regering Frère-Orban aantrad met onderwijsminister Van Humboldt, kondigden er zich veranderingen aan. Iedere stad of gemeente werd door de befaamde Ongelukswet verplicht een neutrale school op te richten, deze scholen zouden bekend komen te staan als 'de scholen zonder God' door het niet verplichte karakter van de lessen godsdienst. De Kerk protesteerde en op lokaal vlak trachtten ook de schepencolleges zich te verzetten. In Geraardsbergen deed men een beroep op de gemeentelijke autonomie om zich te kanten tegen de oprichting van rijksscholen. Men vond dat reeds voldoende scholen aanwezig waren en men wenste het geweten van de inwoners van de stad niet te kwetsen, zo stelde het gemeentebestuur. Daarnaast werden ook argumenten aangehaald als 'geen geschikte locatie' en 'onvoldoende financiële middelen'.

Ondanks het hevig verzet van de gemeenteraad moesten en zouden de officiële scholen er komen. Er werden twee regeringscommissarissen aangesteld die de oprichting der scholen in goede banen dienden te leiden. Dit waren de heer Montigny, hoofd van de provinciale administratie en Louis Rens. De laatste was notaris te Geraardsbergen en prominent lid van de liberale oppositie ⁽⁸⁾. Zij lieten de gronden van het oude begijnhof opkopen, plannen ontwerpen en de 'geuzenscholen' bouwen waarin het lagere

⁽⁴⁾ L. RENS, *De fanfare Orpheus*, in: *In de schaduw van de kring*, Geraardsbergen, 1997, p. 58.

⁽⁵⁾ Cfr. infra.

⁽⁶⁾ F. DE CHOU, *De gemeenteraadsverkiezingen van 17 november 1895 in Geraardsbergen*, in: *De Heemschutter*, 2002, p. 11-14.

⁽⁷⁾ Cfr. supra.

⁽⁸⁾ J.-L. RENS/L. RENS, *In de geest van de kring*, in: *In de schaduw van de kring*, Geraardsbergen, 1997, p. 35.

onderwijs zijn intrek zou kunnen nemen. Om de middelbare school van een onderkomen te voorzien werd geopteerd om het bestaande St.-Catharinacollege in te nemen en de aanwezige schoolgemeenschap uit haar lokalen te ontzetten. Al deze acties konden plaatsgrijpen daar de commissarissen vrij beschikten over het gemeentebudget. Enige inmenging van het plaatselijk college werd niet geduld.

Pas na de verkiezingen van 1884 was men in staat te reageren en volgde een ommekeer. De katholieke regering paste de gehate onderwijswetten aan, waar men in Geraardsbergen dankbaar gebruik van maakte om de opgedrongen scholen te kortwieken.

De bewaarschool en de middelbare school moesten het ontgelden, enkel de lagere school bleef bestaan. Na het verlies van de schooloorlog en de sluiting der officiële scholen zouden vele liberalen definitief breken met de kerkpraktijk en zich meer radicaal oriënteren⁽⁹⁾.

Dit getouwtrek over het al dan niet oprichten van officiële scholen en de gevolgen hiervan voor het katholiek onderwijs speelde zich niet enkel af op bestuursniveau, maar maakte deel uit van de dagelijkse realiteit van de stedelijke bevolking. Niet alleen het katholiek gemeentebestuur verzette zich tegen de opgedrongen scholen, ook vanuit het katholiek verenigingsleven zien we dat acties ondernomen werden. Deze waren vooral gericht op het actief ondersteunen van de Kerk en de katholieke scholen. Zo werden onder meer in de cruciale jaren 1881 en 1882 door *St.-Cecilia* concerten gehouden op de schooldomeinen of hield men speciale opvoeringen in de schouwburg. Telkenmale

met de expliciete vermelding op de aankondiging van een omhaling die gedaan zou worden ter ondersteuning der katholieke scholen⁽¹⁰⁾. Deze protestconcerten zouden in 1898 opnieuw gehouden worden daar Geraardsbergen toen onder het bestuur van een paarse gemeenteraad stond. De kasteeltuin van welgestelde sympathisanten werd hiervoor opengesteld en wederom weerklonk de duidelijke oproep naar steun aan de katholieke scholen⁽¹¹⁾. Van liberale zijde hebben we van soortgelijke acties ten voordele van het staatsonderwijs geen weet.

Eveneens deel uitmakend van het Geraardsbergse onderwijsbeleid, maar veel minder gecontesteerd was de stedelijke muziekschool. Deze instelling heeft waarschijnlijk de muzikale scholing der leden van beide fanfares mee beïnvloed. Voor zowel *Orpheus* als *Cecilia* beschikken we over verschillende ledenlijsten, maar daaruit weten wij niet hoe deze leden bij de fanfare terecht kwamen en vooral niet hoe en waar ze leerden spelen. We kunnen aannemen dat men tot *Sint-Cecilia* of *Orpheus* toetrad naargelang men opgroeide binnen een katholiek of liberaal gezinde omgeving. Daarnaast wenste men uiteraard zijn passie voor muziek uit te drukken, hoewel dit vooral voor de spelende leden en minder voor het bestuur van toepassing was. Nu houdt het lidmaatschap van een muziekmaatschappij enige kennis van partituur lezen en het bespelen van een instrument in. Mogelijk kregen sommige muzikanten hun basis van thuis uit mee, maar daarnaast bestonden nog andere mogelijkheden. Bij de fanfare *Orpheus* treffen we naast de ledenlijsten ook leerlingen-

lijsten aan⁽¹²⁾. Dit wijst op het feit dat men binnen de fanfare instond voor het muzikaal onderricht van haar beginnende leden.

De instelling die waarschijnlijk de meeste invloed uitgeoefend heeft op de muzikale kennis van tal van Geraardsbergse jongelingen was de stedelijke muziekschool. Deze werd in 1878 in het leven geroepen naar het voorstel van Alexander Bruyneel, lid van de commissie van schone kunsten en actief lid van *Cecilia*. Hij zetelde ook in de bestuursraad met ondermeer Jules De Vulder. Men deed op deze Gentse componist en muziekpedagoog ook een beroep voor het verschaffen van muzikaal onderwijs. Als leraar bij de Jozefieten en dirigent van *Cecilia* vond deze laatste ook zijn plaats in de lokale gemeenschap. Het onderwijs zelf vond plaats in de gebouwen van het oude begijnhof en bestond uit notenleer en het leren bespelen van instrumenten. Men kon kosteloos les volgen maar de leerlingen moesten ter beschikking staan van het stadsbestuur voor het opluisteren van openbare feesten en plechtigheden. Als gevolg van de onderwijstroebelen zou de onderwijslocatie nog verschillende keren wijzigen daar het begijnhof plaats moest ruimen voor een officiële lagere school begin jaren 1880, waarna de muziekschool haar intrek nam in de opgeëiste lokalen van het Sint-Catharinacollege zij het ook voor korte duur⁽¹³⁾. Gedurende het schooljaar 1898-1899 werd de instelling intern hervormd en kwam ze onder de leiding te staan van Henri Maeck, officier-muziekoverste bij het 2de Linie-regiment en vanaf 1899 dirigent bij *Cecilia*⁽¹⁴⁾.

(9) F. DE CHOU ET AL., *Honderd jaar officieel onderwijs in Geraardsbergen*, Geraardsbergen, s.n., 1980, p. 12-26 en 44-60.

(10) M. GODFROID, *Kroniek der Koninklijke fanfare Sinte-Cecilia Geraardsbergen*, 1984, p. 41-42.

(11) *Ibidem* p. 54

(12) Archief *Orpheus*.

(13) Cfr. *supra*.

(14) S. GODFROID/G. BRODELET/H. DE GEETER, *Een eeuw stedelijk muziekonderwijs te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1986, p. 9-13.

Als doelstelling had de muziekschool dus het opkrikken van het stedelijk cultuurpeil door in te staan voor kwalitatief en kosteloos muziekonderwijs. De stad kon, zoals reeds vermeld, in ruil hiervoor steeds beroep doen op de school voor de muzikale omkadering van feesten en plechtigheden, maar ook de fanfares zullen deze instelling dankbaar als kweek-en visvijver aanzien hebben. Door de dominante aanwezigheid van kopstukken uit *St.-Cecilia* blijkt dat men trachtte een soort van monopoliepositie te bemachtigen qua muzikaal onderricht. In hoeverre men hierin slaagde is echter onduidelijk, hoewel we door de ondersteuning van het katholiek gemeentebestuur en de prominente aanwezigheid van 'Cecilianen' in het bestuur kunnen vermoeden dat vooral *St.-Cecilia* voordeel haalde uit deze muziekschool. Het verwondert ons dan ook niet dat precies onder het liberaal-socialistisch bestuur de instelling grondig hervormd werd. Al moet men hierbij vermelden dat de heren Bruyneel en De Vulder door ouderdom, ziekte en uiteindelijk overlijden sowieso niet meer in staat waren de muziekschool te leiden. Vreemd genoeg merken wij ook op dat bij de reorganisatie de liberalen Henri Maeck aanstelden als nieuwe directeur, terwijl deze enkele maanden later de nieuwe dirigent van *St.-Cecilia* zou worden. Als enige verklaring hiervoor zouden wij het feit dat hij pas dirigent werd na zijn benoeming kunnen aanhalen. Dit vermoeden wordt ondermeer gestaafd door een artikel uit die periode ⁽¹⁵⁾.

De liberale fanfare Orpheus

Deze fanfare nam aanvang in

1841, vijf jaar voor de eigenlijke oprichting van de liberale partij zelf. Het is evenwel niet zo verwonderlijk dat deze vereniging eerder ontstond dan de partij die haar ideeëngoed verkondigde. Het zat namelijk zo dat, nadat Willem I zich in 1839 had moeten neerleggen bij de onafhankelijkheid van België, het unionisme stilaan begon af te brokkelen en de liberalen probeerden zich op tal van wijzen te verenigen. In tegenstelling tot andere liberale organisaties te Geraardsbergen, merken we bij *Orpheus* op dat het bestuur van de maatschappij sterk aanleunde bij de lokale liberale partij. Maar over de prilste bestaansfase zijn ons weinig gegevens bekend.

In de jaren 1845-1847 gaf de fanfare samen met haar katholieke tegenhanger verschillende concerten ten voordele van de minderbedeelden van Geraardsbergen. In die periode zien we dus dat beide verenigingen samenwerkten voor de goede zaak en vinden we geen sporen die zouden wijzen op mogelijke wrevel. Daarnaast weten we van *Orpheus* dat ze in de daaropvolgende jaren aan verschillende prijskampen deelnam waarbij ze talrijke prijzen in ontvangst mocht nemen. In al die jaren speelde de fanfare ook op de plaatselijk kermessen en met de jaarlijkse Krakelingenstoet. Vanaf 1867 verkreeg de vereniging van de stad dan ook een jaarlijkse subsidie. Maar hierin kwam verandering in 1872. De katholieke partij had reeds eerder alle posten in het stadhuis weten te veroveren, waardoor de liberalen, die voordien mee in de macht deelden, buiten spel werden gezet ⁽¹⁶⁾. En dat vond zijn weerspiegeling onder meer in het subsidiebeleid. *Orpheus* werd van de lijst geschrapt en enkel *Sint-Cecilia* kwam nog in aanmerking om geld

te ontvangen ⁽¹⁷⁾. Deze situatie zou aanhouden tot 1894. In dat jaar kregen zowel *Cecilia* als *Orpheus* een subsidie van de stad en mochten beide verenigingen optreden op de stadskermis. *Sint-Cecilia* kreeg hiervoor wel een extra premie toegeedeeld, iets wat voor het liberale muziekkorps niet weggelegd was. In 1895 werd opnieuw aan beide verenigingen een subsidie toegekend, maar voor het spelen op de kermis vinden we ditmaal enkel bronnen terug met betrekking tot *Sint-Cecilia*. Wel vonden we uitnodigingen gericht aan katholieke fanfares uit de naburige gemeenten ⁽¹⁸⁾. Hieruit kunnen we afleiden dat men liever kansen gaf aan katholieken, zelfs indien deze van elders moesten komen dan dat men moest samenwerken met de liberalen van de eigen stad.

Maar wat betreft het toekennen van de gemeentelijke steun aan beide fanfares in de jaren 1894 en 1895 kunnen we toch wel enkele kanttekeningen maken. Het was inderdaad zo dat vanaf 1872 de liberale fanfare geen geldelijke steun meer van het stadsbestuur ontvangen had. Dit feit werd door de oppositie dan ook telkens herhaald en in de verf gezet. Zelf in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen werd deze weigering van steun aangegrepen als verwijt naar het katholiek bestuur toe. Vreemd genoeg hebben we nergens tegenreacties kunnen vinden van katholieke zijde die deze beweringen aankloeg. In de stadsbegrotingen voor 1894 en 1895 werd namelijk een vergoeding voor beide muziekmaatschappijen voorzien ⁽¹⁹⁾. Dat precies in die jaren de liberalen opnieuw konden genieten van het gemeenschapsgeld zouden we

⁽¹⁵⁾ Cfr. infra.

⁽¹⁶⁾ Cfr. supra.

⁽¹⁷⁾ L. RENS, *De fanfare Orpheus*, in: *In de schaduw van de kring*, Geraardsbergen, 1997, p. 55-59.

⁽¹⁸⁾ Rijksarchief Ronse, hedendaags archief Geraardsbergen, nr. 291 en 292.

⁽¹⁹⁾ Rijksarchief Ronse, hedendaags archief Geraardsbergen: nr. 492 en 493.

Groepsfoto van Orpheus in 1909. Op de onderste rij zit in het midden voorzitter Frans Rens (vierde van links) en rechts van hem dirigent J. Lemoine.

kunnen zien in het licht van de talrijke verkiezingen die in die jaren gehouden werden. In oktober 1894 vonden de parlementsverkiezingen plaats, in november van datzelfde jaar waren er de provincieraadsverkiezingen en in november 1895 tenslotte werden gemeenteraadsverkiezingen gehouden. Wou men de cultuur in de stad een duwtje in de rug geven of trachtte men misschien de liberale kiezers op deze manier gunstig te stemmen? Deze laatste veronderstelling staat wel loodrecht op de aanvallen van de katholieken gericht aan de liberalen en hun goddeloos kartel waarmee ze naar de verkiezingen trokken. Toch moeten we stellen dat men van katholieke zijde eerder passief de verkiezingen tegemoet ging. Dit kan ook wijzen op een (te) groot vertrouwen in de electorale

waarde van de opkomende ploeg of kan te maken gehad hebben met de onenigheid die bestond tussen de uittredende burgemeester en zijn schepenen en raadsleden ⁽²⁰⁾.

Naast de plotse koerswijziging van het katholiek gemeentebestuur inzake de subsidieverdeling, is vooral zijn zwijgen hierover in de latere discussies onverstaaanbaar. Zo was na de verkiezingsoverwinning van de paarse coalitie op het voorblad van de liberale krant *Het Verbond* het volgende te lezen:

[...]Aan alle tsjeven, dat zij wat minder gedruis zouden maken, en wat meer geven!

[...]Aan de Maatschappij Orphée, dezelfde subsidie die Cecilia sedert 25 jaren heeft opgestreken. Aan de Maatschappij Cecilia, een 25 jarig

bestaan zonder subsidie! [...] ⁽²¹⁾.

Ook na de verkiezingen bleef men dus langs liberale zijde maar doordraven over de al dan niet verkregen subsidies zonder dat hierop enig weerwerk van katholieke zijde kwam. Als weerwraak verloor *St.-Cecilia* in de jaren volgend op de paarse overwinning haar subsidies ten voordele van *Orpheus*. Bij publieke feesten werkte de liberale fanfare wel samen met collega's uit naburige dorpen, zelfs al waren deze van katholieke strekking. Ook *St.-Cecilia* werd hiervoor uitgenodigd, maar weigerde formeel ⁽²²⁾. In 1897 hield het liberaal muziekkorps zelfs een muziekfeest samen met een socialistische fanfare om ook in deze context paars in de praktijk te brengen.

⁽²⁰⁾ F. DE CHOU, *Gemeenteraadsverkiezingen en gekozenen in Geraardsbergen*, onuitgegeven werk.

⁽²¹⁾ *Het Verbond*, 5 januari 1896.

⁽²²⁾ Cfr. infra.

Maar na de liberale verkiezingsnederlaag van 1899 viel *Orpheus* opnieuw in ongenade en kon *St.-Cecilia* opnieuw de subsidies opstrijken. De situatie tussen de twee maatschappijen zou evenwel mettertijd beteren en uitgroeien tot wederzijds respect en samenwerking. Zo begeleidde *Orpheus* in 1910 de pas tot 'koninklijke' fanfare benoemde *St.-Cecilia* naar het stadhuis en gaf voor die gelegenheid zelfs een avondconcert op de markt ten beste. Toen beseften men pas dat muziek ook boven de politieke grenzen heen gespeeld kon worden (23).

De katholieke fanfare Sint-Cecilia

Daar waar *Orpheus* een creatie was om de liberale eenheid en aanwezigheid in de stad vorm te geven, beschikte *Cecilia* over een andere ontstaansgeschiedenis. Uit het ancien régime zijn er talrijke verwijzingen teruggevonden naar de gilde van *Sint-Cecilia* die te Geraardsbergen instond voor het muzikale leven (24). Door de komst van de Franse revolutionairen aan het eind van de 18de eeuw en de afschaffing der gilden wordt algemeen 1810 als aanvangsdatum van de eigenlijke fanfare naar voren geschoven. Hiervoor baseert men zich op het eeuwfeest dat gevierd werd in 1910 (25).

Reeds kort na haar (her)oprichting diende zij zich echter te hervormen. De toenmalige burgemeester wenste namelijk de twee bestaande muziekverenigingen te versmelten opdat het muzikale leven aangewakkerd en versterkt zou blijven en opdat de fanfare dan ook beter ter beschikking van de stad zou staan. In ruil daarvoor zou jaarlijks de

gefusioneerde muziekvereniging een toelage van de stad ontvangen (26). *Sint-Cecilia* speelde zo telkens op de kermis, met de Krakelingenstoet, op nationale of stedelijke feesten en bij speciale plechtigheden. Ze nam ondermeer uitdrukkelijk deel aan de plechtige kroning van het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand op de Oudenberg in 1887. Daar zij deel uitmaakte van de grote katholieke beweging, wier macht gedurende de jaren behouden bleef, werd haar bevoorrechte positie niet in gevaar gebracht door de aanwezigheid van een liberale muziekmaatschappij. Maar toen in 1895 een (tijdelijk) einde kwam aan het katholiek bewind te Geraardsbergen, deelde *Cecilia* in de klappen door het ontnemen van haar jaarlijkse toelage. Wanneer zij dan in het daaropvolgende jaar door het nieuwe gemeentebestuur gevraagd werd deel te nemen aan de Krakelingenstoet, stuurde zij volgende brief aan het college:

In antwoord op uwen geëerden brief van 30 Jauari [sic] laetstleden hebben wij de eer u te melden dat gij op onze medehulp tot opluistering van het Tonnekenbrandfeest niet rekenen moogt.

Vooreerst heeft de muziekmaetschappij Ste Cecilia, die sedert meer dan een halve eeuw ten dienste van het stadsbestuur, 't zij liberael, of katholiek, altijd is geweest en die beweert nooit aen den eerbied welke zij aen de overheid verschuldigd is noch aen hare plichten te zijn te kort gebleven, het als een schreeuwende onrechtvaardigheid en eenen bloedigen kaekslag aenzien door uw publiek besluit brutael van hare subsidie te worden beroofd. Verders kan het aen ons, Katholieken, niet passen, ten geen en prijze, zich bloot te stellen in de door het huidige

bestuur gegeven feesten genoodzaekt te zijn de roode vlag der bondgenoten, de vlag der wanorde, te moeten volgen. Deze grondbeginselen, welke wij vastelijk van zin zijn te blijven naleven, verzetten zich stellig tegen zulke anti-sociale en tevens vernederende rol (27).

Het bestuur van *Cecilia* gaf duidelijk blijk van zijn ongenoegen omtrent het verlies aan subsidies, maar legde ook de nadruk op het ideologisch breukvlak. Als katholieke vereniging wenste zij geen steun te verlenen aan de goddeloze coalitie. Hoewel men vooral met de vinger wees naar de socialisten, wees men op die manier ook enige samenwerking met de liberalen van de hand.

Hoewel op nationaal vlak de schoolstrijd reeds jaren voorbij was, werd hij te Geraardsbergen tussen 1895 en 1899 nog eens overgedaan. We mogen dit gerust letterlijk opnemen, want opnieuw werden acties ondernomen ter ondersteuning van de katholieke scholen. Zo hield *Cecilia* in 1898 een tuinconcert op de Oudenberg dat uitdrukkelijk in het teken stond van het katholiek onderwijs zoals blijkt uit de aankondiging (28). Daarnaast stond zij ook in voor de opluistering van de prijsuitdeling in diezelfde scholen.

Na de verkiezingen van 1899 werden de politieke kaarten herverdeeld en kon men weer verder met een katholiek bestuur, waardoor *Cecilia* opnieuw haar geprivilegieerde positie terugkreeg. Nu juist in die periode zien we ook dat er verschillende verschuivingen plaatsgripen in het bestuur van *Cecilia*, die er voor zorgden dat de interne situatie grimmiger werd. Uiteraard speelden de

(23) *Ibidem* p. 55-59.

(24) A. DE PORTEMONT, *Recherches historiques sur la ville de Grammont*, Geraardsbergen, 1996, II, p. 110.

(25) M. GODFROID, *op. cit.*, p. 9.

(26) *Ibidem*, p. 22-23.

(27) *Ibidem*, p. 53.

(28) *Gazette van Geeraardsbergen*.

Sint-Cecilia in 1894. Het bestuur zit op de tweede rij met in het midden dirigent Jules De Vulder (met de witte baard). Links van hem zit Vincent Dierickx, rechts van hem voorzitter Alexander Bruyneel.

liberalen, die ondertussen terug in de oppositie beland waren, hierop in door in hun media deze interne problemen op te kloppen en rijkelijk uit te smeren ⁽²⁹⁾. De katholieke media ging hiertegen in het verweer, maar hierover meer in een volgend hoofdstuk. Het zou nog even duren vooraleer alle plooiën weer glad gestreken zijn, maar Sint-Cecilia overleefde de inwendige storm en kon gelouterd de toekomst tegemoet gaan. Zoals hierboven reeds vermeld, ebde ook de vijandigheid ten opzichte van de liberale collega's weg en zouden beide maatschappijen leren naast elkaar te leven in liberale broederlijkheid en christelijke naastenliefde.

Noemenswaardige leden

Telkens wanneer we spreken over *Orpheus* of *Cecilia*, klinkt het alsof deze namen refereren naar twee

personages die meespelen in een verhaal. Als vereniging bekijken we ze elk uiteraard als één handelend geheel dat zijn rol speelde in het Geraardsbergen van honderd jaar terug, maar laten wij toch niet vergeten dat de verenigingen eigenlijk te vergelijken zijn met een puzzel. Ze bestaan beiden uit verschillende onderdelen die enkel samen het gewenste resultaat kunnen vormen. Passen de stukken niet ineen of ontbreken er, dan verkrijgt men niet het gewenste resultaat. Hetzelfde geldt voor de fanfares. (Tellen we daar ook bij op dat *Cecilia* en *Orpheus* op hun beurt nog eens deel uitmaakten van de respectievelijk katholieke en liberale "puzzel"). Telkens wanneer wij de term *Orpheus* of *Cecilia* in de mond nemen bedoelen we eigenlijk de verzameling mensen van dezelfde ideologische achtergrond die instaan voor het bestuur, de organisatie en

uiteraard het muziekspele. Maar in hoeverre kunnen we telkens van één hechte groep spreken? Waren er wezenlijke verschillen tussen de liberalen en katholieken, buiten hun levensbeschouwelijke tegenstelling? Om op deze vragen iets of wat proberen een antwoord te formuleren, zullen we een mini-prosopografische schets maken van het bestuur van beide fanfares. We beperken ons tot deze bovenlaag omdat hierover het meeste informatie aanwezig is.

Laat ons aanvangen met *Cecilia*. Deze muziekvereniging was lange tijd gezegend met de talentvolle aanwezigheid van Jules De Vulder. Deze man werd geboren te Gent, maar werd in 1878 door het Geraardsbergse gemeentebestuur gevraagd naar de Oudenbergstad te verhuizen, waar hij de eerste leraar-bestuurder werd van de pas opgerichte stedelijke

⁽²⁹⁾ *Ibidem*, p.66-67.

muziekschool⁽³⁰⁾. Daarnaast was hij ook muziekleraar in het Sint-Jozefsinstituut te Geraardsbergen en dirigent van *Cecilia* waarvoor hij talrijke stukken componeerde⁽³¹⁾. Het was mede onder zijn leiding dat *Cecilia* deel nam aan de grootse plechtigheid naar aanleiding van de kroning van Onze-Lieve-Vrouw van de Oudenberg. Tot enkele maanden voor zijn dood bleef hij zich inzetten voor het Geraardsbergs muziekleven als hoofd van de muziekschool en als dirigent van *St.-Cecilia*. In 1898 overleed hij in zijn geboortestad⁽³²⁾. Als dirigent werd hij opgevolgd door V. Maudens, maar door interne strubbelingen zou deze in 1899 reeds vervangen worden door Henri Maeck⁽³³⁾.

Sint-Cecilia stond in de laatste jaren van de 19de eeuw onder het voorzitterschap van Alexander Bruyneel. Naar aanleiding van zijn overlijden verscheen volgde tekst in het *Zondagsblad* van 17 december 1899.

Verleden week is alhier zacht in de Heer ontslapen de heer Alexander Bruyneel, in den gezegenden ouderdom van 85 jaren.

Van iedereen geacht, telde de afgestorvene grijsaard in gansch de stad niets dan vrienden: zijn zacht en innemend karakter dwong van elk genegenheid en eerbied af, en niemand of hij betreurt het afsterven van den beste der menschen. Gedurende meer dan zestig jaren lid van onzer muziekmaatschappij Sinte-Cecilia, als geachte en verkleefde voorzitter gestorven, oud-voorzitter van de Goedemanneraad, oud gemeenteraadslid en Schepene van Geerardsbergen, was mr. Bruyneel een der oudste verdedigers der katholieke gedachten, en nog pas eenige weken

geleden, zagen wij hem vol moed, zijne stem bijbrengen tot de triomf onzer partij.

De plechtige teraardebestelling had plaats verleden maandag, tusschen eenen overgrooten toeloop van vrienden en kennissen.

Zijn ziele ruste in Vrede!

Hoewel we in een volgend hoofdstuk onze aandacht gaan besteden aan de berichtgeving in de pers over de respectievelijke fanfares, willen we nu al ingaan op dit artikel. Deze korte tekst geeft namelijk een goede kijk op het leven van Alexander Bruyneel, maar toont ons ook hoe binnen de katholieke beweging van een klein provinciestedje alles met elkaar verweven was. Naast zijn beroep als handelaar, was Alexander bijna levenslang lid van *St.-Cecilia* waarvan hij zelfs voorzitter was. Ook was hij lid van tal van andere (katholieke) organisaties. Daarnaast was hij ook actief politiek geëngageerd, wat zich vertaalde in een lange staat van dienst als gemeenteraadslid (reeds een eerste maal in 1852 en permanent vanaf 1870) en schepen (1886-1895)⁽³⁴⁾. Let ook op het feit dat men in dit artikel uit het katholiek zondagsblad telkens schrijft over 'onzer muziekmaatschappij' en over 'onzer partij'. Op deze wijze benadrukte men het samenhorighedsgevoel binnen katholiek Geraardsbergen. Dat Alexander Bruyneel hier persoonlijk toe bijgedragen heeft, blijkt ondermeer uit de lijkrede die uitgesproken werd door Vincent Diericx, ondervoorzitter van *St.-Cecilia* op dat moment.

[...] Indien onze maatschappij er dus in gelukt is het waardig muziek der katholieke partij te zijn en te

blijven, was het aan zijnen wijzen raad, aan zijn minzaam karakter te dankwijken.[...] (35)

De voorzitter stond dus persoonlijk in voor de hechte band tussen de fanfare *St.-Cecilia* enerzijds en de katholieke partij anderzijds. Ondanks de constante nadruk die gelegd werd op het katholiek zijn, zien we geen directe aanwijzingen naar aanvaringen met de liberale tegenpartij, zij het politiek of muzikaal. Er lijkt zelfs een soort wederzijds respect tussen Bruyneel en de liberalen geweest te zijn. Of dit alles in werkelijkheid het geval was of het louter decorum was ter gelegenheid van het heen gaan van Bruyneel weten we niet. Maar in de eerder vermelde lijkrede staft volgende passage ons vermoeden.

[...] Als overtuigde christen en voorbeeldige burger was hij steeds Kerk en Troon getrouw en vond het programma der katholieke partij geschikt om zijne menschlievende en godsdienstige gevoelens overeen te stemmen.

Vurig en met overtuiging, verdedigde hij ons katholiek Vlaams nationaal drijkleurig vaandel, maar, zoo voorkomend was zijn karakter, zo eerbiedigde hij eens andermans denkwijze dat personen, van alle politieke partijen heden niet gearzeld hebben de begrafenis bij te wonen van hem die nochtans onder de leidsmannen der katholieken geboekt staat, meer dan dertig jaren als gemeenteraadslid en schepene van Geeraardsbergen het zijne bijbracht om den vooruitgang zijner moederstad helpen te bewerken. [...]

Als nieuwe voorzitter voor de katholieke muziekmaatschappij en opvolger van Bruyneel verkoos men Vincent Diericx. Tot dan toe was hij ondervoorzitter binnen *Sint-*

⁽³⁰⁾ Cfr. supra.

⁽³¹⁾ Dit blijkt uit de programmafolders in het archief van *Concertband Cecilia*.

⁽³²⁾ M. VAN KERCKHOVEN, *Noemenswaardige mannen en vrouwen uit het rijke verleden van Geraardsbergen*, s.l., s.n., 1977, p.78-79.

⁽³³⁾ Cfr. infra

⁽³⁴⁾ *Zondagsblad*, 17 december 1899

⁽³⁵⁾ F. DE CHOU, *op. cit.*

Vincent Diericx, voorzitter van de Koninklijke Fanfare Sinte-Cecilia (1899-192?).

Cecilia, maar daarbuiten reikten zijn ambities veel verder. Zo was deze geboren Geraardsbergenaar op professioneel vlak eigenaar van een brouwerij en later zelfs rentenier. Daarnaast was hij ondermeer voorzitter van de katholieke ziekenkas *Hulp en Onderstand* en stichter van de bouwmaatschappij *De Heerd*. Op politiek vlak was hij gemeenteraadslid van 1891-1895 en later van 1900 tot 1921, maar bovenal wist hij in 1894 verkozen te raken als volksvertegenwoordiger in de Kamer. In zijn latere leven zou Diericx zich ook toeleveren op koloniale activiteiten⁽³⁶⁾. Dat *Cecilia* met deze man van de wereld een politiek zwaargewicht aan het roer had staan, staat buiten kijf. Politieke ambities zijn trouwens niet ongewoon voor bestuursleden van *Cecilia*. Zo telde *Cecilia* naast schepen Bruyneel en volksvertegenwoordiger Diericx nog verschillende andere politici onder zijn leden. In de door ons onderzochte periode werden ook de ondervoorzitters Frans Baisier en Emile Van der Schueren verkozen tot gemeenteraadslid.

Ten slotte vermelden we nog een laatste parel aan de kroon van *Sint-Cecilia*, Gustaaf Bidez. Deze drukker-lithograaf gaf les schoonschrift op het Sint-Jozefsinstituut te Geraardsbergen en was actief lid bij de katholieke fanfare. Hij stond er naast muziek, ook in voor de kunstzinnige opluistering van de reglementen. Zijn kunde was zo groot dat hij benoemd werd tot *Calligraphe de S.A.R. le prince Albert*. In 1911 werd hij zelfs benoemd tot kalligraaf van Zijne Majesteit⁽³⁷⁾.

Wanneer we het liberaal bestuur onder de loep nemen, zien we ook hierin de aanwezigheid van politici als hoofdthema terugkeren. Zo werden zowel Auguste De Launoit als Louis Bijl, respectievelijk voorzitters van *Orpheus* voor de periodes 1884-1887 en 1847-1872, verkozen als gemeenteraadslid voor de paarse meerderheid in 1895⁽³⁸⁾. Na de liberale verkiezingsnederlaag van 1899 zou aftredend burgemeester François Rens de positie van voorzitter gaan bekleden. Deze liberaal van het eerste uur maakte deel uit van een dynastie die al enkele generaties deel uitmaakte van de liberale top te Geraardsbergen. Zijn vader Louis Rens liet als regeringscommissaris de officiële school bouwen te Geraardsbergen en dit zeer tegen de zin van het toenmalige stadsbestuur⁽³⁹⁾. Naast voorzitter van *Orpheus* bekleedde François Rens nog tal van andere posities binnen de liberale zuil. Hij was voorzitter van de liberale partij, voorzitter en medestichter van de mutualiteit *De Toekomst* en van tal van andere liberale organisaties. Tenslotte was hij ook nog notaris en plaatsvervangend vrederechter en overtuigd vrijmetselaar⁽⁴⁰⁾.

De personen die deel uitmaakten

Louis Bijl, voorzitter van *Orpheus* van 1847 tot 1872.

van beide besturen vertoonden dus, wanneer ze van nader bij bekeken worden, grote overeenkomsten. De levensbeschouwelijke verschillen buiten beschouwing gelaten. Aan het hoofd van de fanfares stonden in de eerste plaats ontwikkelde mensen. Het waren mensen met een zeker prestige die vertrouwd waren met leiding geven. Daarenboven zien we dat een flink aantal van de bestuursleden politiek actief waren. Of men de muziekmaatschappijen gebruikte als springplank naar het politiek forum is niet altijd duidelijk. Zeker is wel dat beide fanfares hechte banden onderhielden met de partij waarmee zij ideologisch verwant waren. Dat dan de stap van muziek naar politiek snel gezet was en omgekeerd, valt te begrijpen. Zeker wanneer we inzien dat het bestuur weinig met de technische muzikale kant in aanraking kwam. Men verwachtte enkel degelijk bestuur. Hiervoor konden de politici instaan en tegelijkertijd straalden zij ook wat van hun politieke luister af op hun fanfare.

⁽³⁶⁾ M. GODFROID, *op.cit.*, p. 59.

⁽³⁷⁾ M. VAN KERCKHOVEN, *op. cit.*, p. 81.

⁽³⁸⁾ *Ibidem* p. 14.

⁽³⁹⁾ F. DE CHOU, *op. cit.*

⁽⁴⁰⁾ Cfr. *supra*.

Persbelangstelling

In het kader van de strijd tussen liberalen en katholieken was het wapen bij uitstek het woord. Via de media trachtte men zo sterk mogelijk de eigen verdiensten in de verf te zetten, maar vooral de tegenpartij te verketteren. Het was dan ook binnen deze patstelling dat *Orpheus* en *Cecilia* aan bod kwamen in de pers. Het ging zelden om rechtstreeks discussies tussen beide verenigingen, maar eerder om verwijten van de katholieke of liberale partij gericht aan de ideologisch tegengestelde fanfare als deel van het vijandelijk kamp. Waarbij men vooral ad hominem speelde in plaats van de situatie nuchter te overzien.

Zoals uit de eerder geciteerde passages blijkt, maakten *Cecilia* en *Orpheus* geregeld het onderwerp uit van het nieuws, bepaalde artikels namen zelfs bijna de vorm van conversaties aan waarin woord en wederwoord werd gegeven via de pers, maar spijtig genoeg zijn we hierover telkens maar deels ingelicht door de kleine hoeveelheid aan media die uit die periode voor Geraardsbergen bewaard is gebleven.

Door op een chronologische wijze enkele relevant geachte artikels weer te geven en te bespreken, zullen we proberen de plaats van beide fanfares binnen het medialandschap te duiden.

De toonkundige maetschappy der H. Cecilia, heeft hier verleden zondag in onze parochiale kerk, ten elf uren voormiddag, als voorbereiding tot het vuren van haer jaerlyks feest, de solemnele mis in harmonie uitgevoerd, by welke haren muziekmeester M.P. Van Wymersch, als toonzetter, zulk een uitmuntende bewys van bekwaemheid als kunstoeffenaers hebben gegeven. Eene dicht ineen gedrongen volksmenigte, van alle standen,

vervulde de kerk en woonde met stille aendacht de godsdienstplechtigheid by, welker deftigheid nog door het eerbiedwekkend muziek vermeerderd was. Hoewel de mis over het algemeen, met veel gevoel en eenparigheid werd uitgevoerd, zyn de Incarnatus en de Resurexit in den Credo, en de Hozanna onder de opheffing, allen merkwaardig door fraeye akkoorden en zachte melody met een byzonder talent gezongen geworden. Heeft de heer Van Wymersch aldus gunstig bewezen dat ook het toonzetten niet vreemd aen onze stad is, het uitvoeren van zijn kunstgewrocht heeft niet min getoond, dat in den kring van het genootschap zich vele bekwame muzikanten vinden. [...] De byzondere muziekbeoefenaers, hoewel in klein getal, doch waeronder de heer directeur van het orchest der kerk zich bevond, hebben met de overige laten horen tot welke hoogte de toonkunst hier zou betracht worden, indien dezelfde kunstyver eens al de bekwame muzikanten onzer stad vereenigde, en het muziek de verdiende bescherming verkreeg.

[...] Dat eendragt en kunstliefde de maetschappy Cecilia byeen houden en tot meer herhaelde oefeningen aenzetten moge, is de wensch van allen die hier den kunstvooruitgang betrachten, en dat ook geen ware kunstyveraer, die zich by de maetschappy voegen wil, afgewezen worde, is iets dat niet min wenschelyk is. Een zelfde band moet de muziekoefenaeren vereentgen, wil de kunst tot goeden stand komen en merkwaardig worden; afgescheiden kan de beste muzikant weinig indruk verwekken, terwyl hy door anderen begeleid, en zelfs in het ensemble van groote waerde is.

Maer zy blyven met zorg verwyderenn diegenen die overal zoeken tweedrag te blazen, want het minste vonkje haest alles ontvlammen doet en verteert, terwyl de twiststokers by zichzelf over den ondergang der kunst juichende, zouden veinzen dien te betreuren en zich den schyn willen geven daeraen onschuldig te wezen. ⁽⁴¹⁾

Bovenstaand stuk, hoewel iets vroeger gepubliceerd dan de door ons bestudeerde periode, karakteriseert *Cecilia* als op en top deeltmakend van katholiek Geraardsbergen. Men kan zich haast niet duidelijker uiten als katholieke fanfare dan muziek te spelen tijdens de mis. Als deel van die katholieke beweging wordt *Cecilia* dan ook uitvoerig bewierookt in dit katholiek tijdschrift.

In het eerste deel van het artikel wordt zij geloofd voor haar kunde, maar de verdere passages wijzen op mogelijke problemen. Zo krijgen we de indruk dat *Cecilia* onlangs mogelijk een aantal leden (verdiend of niet?) aan de deur gezet heeft, waardoor men nu met een beperkte bezetting door moest gaan. Hoewel dit geen effect gehad heeft op de kwaliteit van de muziek, volgens de krant, roept men toch op tot een vernieuwde vereniging der Geraardsbergse muziekbeoefenaers. Of deze oproep ook gericht was aan de liberalen en of de beperkingen ook op hen betrekking hadden, is onduidelijk. Er zijn geen rechtstreekse verwijzingen naar mogelijke ideologische conflicten en de eigenlijke vete tussen beide kampen is op dat ogenblik nog niet aan de orde. Vermoedelijk speelt men in dit artikel in op een mogelijke verzoening na interne problemen bij *Cecilia*. Het kadert deze muziekmaatschappij binnen haar levensbeschouwelijke habitat nog voor er zich conflicten met de liberalen voordeden.

[...] Zondag avond hebben de maetschappyen St.-Cecilia en Vreugd en Deugd eene avondtydkorting gegeven, waerby de eerste bewees dat de Harmonie hier niet dood is, en in weerwil der menigvuldige aenvallen die zy onderstaet niet sterven wil. De muziekliefhebbers hebben met genoeg

⁽⁴¹⁾ Privaat archief notaris Rens.

de verscheidene stukken gehoord welke het concert uitmaekten.

[...] Dinsdag namiddag hebben de Harmonie St.-Cecilia en Fanfaren Orpheus eene wandeling al spelen rond de stad gedaen; en dezelve wat vererolykt, zy gaven haer aldus eene soort van feestgedaente, een schyn van leven die haer anders ontbrak en by al dat plegtig is niet kan gemist worden. Verder heeft niets merkwaardigs plaats gehad; wy zyn in afwachting of ons Tonnekenbrand feest morgen eenige byzonderheden zal opleveren. ⁽⁴²⁾

In dit artikel merken we wederom de expliciete vermeldingen op van problemen bij Cecilia. De fanfare kampte blijkbaar in de jaren 1850 met aanhoudende problemen, al is niet duidelijk of de oorzaak hiervan intern of extern te zoeken is. Men trachtte de katholieke fanfare uit te schakelen, maar de opposenten komen blijkbaar niet uit het liberale kamp, of daarnaar wordt toch niet verwezen. Men sprak zelfs met lof over de samenwerking tussen Cecilia en Orpheus. Wat aangeeft dat op dat moment tussen beide maatschappijen en ook tussen beide overtuigingen nog geen echte wrijvingen optraden. Merken we ook de negatieve ondertoon op die klinkt wanneer men de carnavalssfeer aanhaalt. Was het werkelijk zo slecht gesteld met de gemoedstoestand van de stad of ten minste toch volgens de schrijver? Zelfs het opfleuren door de aanwezigheid der fanfares kon blijkbaar maar weinig vertroosting brengen.

Verleden donderdag, feestdag van O. H. Hemelvaart, gaf de harmonie-maatschappij Cecilia eenen muzikalen avondstond op de Grootte Markt. Reeds in den dag was het algemeen spreekwoord hier in elks mond: het zal regenen, want Cecilia speelt op de

Markt. En wezenlyk, in den namiddag hadden wy een ontweder dat over onze stad losbrak gevolgd door eenen stortregen.

Des avonds, toen het concert begonnen was, begon het nogmaels te regenen, er steeg eenen wind op, welke de muzikanten in de uitvoering hunner stukken eenigzins hinderde. Men had eenen goede keus van muziek gedaen die dan ook goed bevallen heeft, doch de maetschappij bewees by de uitvoering dat zy bekwaem is grooter stukken te spelen, indien er wat minder onverschilligheid onder de muzikanten voor deze schoone kunst bestond en deze laetste wat meer aengemoedigd werden ⁽⁴³⁾.

Bovenstaande stukken vormen een beeld van hoe St.-Cecilia deel uitmaakte van de katholieke leefwereld binnen Geraardsbergen. Spijtig genoeg hebben we in de door ons gecontroleerde liberale kranten geen gelijkaardige vermeldingen omtrent Orpheus gevonden. Ook over de eigenlijke "oorlogsperiode" tussen godsdienstgezinden en anti-religieuzen, laat staan over muzikale handelingen, is ons weinig nagelaten in de Geraardsbergse pers. Pas in het kader van de wissel van de macht ten gevolge van de verkiezingen van 1895 verschijnen onze fanfares weer ter perse.

Ze werden ondermeer vermeld in het radicaal liberaal weekblad *Het Verbond* dat het levenslicht zag op 5 januari 1896. Zoals hoger reeds vermeld stond op het voorblad van de eerste druk:

[...] Aan alle tsjeven, dat zij wat minder gedruis zouden maken, en wat meer geven!

[...] Aan de Maatschappij Orphée, dezelfde subsidie die Cecilia sedert 25 jaren heeft opgestreken. Aan de Maatschappij Cecilia, een 25 jarig bestaan zonder subsidie! [...]

Verder stonden nog tal van beloftes aan liberaal gezinden en dreigementen aan katholieken geformuleerd in dat eerste nummer ⁽⁴⁴⁾.

Er moet ook een constante discussie aan de gang geweest zijn tussen *Het Verbond* en *Het Zondagblad* waarvan we spijtig genoeg maar één fragment teruggevonden hebben met betrekking tot St.-Cecilia en Orpheus.

In Cecilia!

Het VERBOND kletst een gansche kolom vol, om de zaken van St.-Cecilia, onze katholieke fanfaremaatschappij, in een valsch daglicht aen zyne dungezaaide lezers bloot te leggen. Zeggen wy vooreerst in twee woorden de feiten: Mr. Maeck is de hoofdbestuurder genoemd van St.-Cecilia. Mr. V. Maudens onderbestuurder met verhooging van jaarwedde. Beide heeren hebben die benoeming aenvaerd.

Het VERBOND denkt slim te zyn, de gelegenheid waer te nemen om den heer Maudens wat op te hitsen! Wy hadden ons daeraen verwacht en zyn dus hoegenaemd niet erg getroffen.

Eenige korte woorden echter.

Het VERBOND brengt hulde aan de kennissen van den heer Maudens: het bevestigt dus dat wy vroeger van dien bestuurder zegden, en bekent dat al de aenvallen vroeger in het VERBOND tegen M. Maudens geschreven, eenvoudige en gemene laster was.

Dit is goed om onthouden, en het zal M. Maudens waerschyynlyk aengenaem zyn te vernemen, dat zelfs de vyanden onzer party, zyne vyanden van vroeger, hunne aenvallen staken.

Het VERBOND spreekt ook nog van "de toekomst van Mr. Maudens die men wilde breken." Wy begrypen zulks niet al te weten, en het zou ons genoeg doen, wilde men ons uitleggen of de ... toekomst van Mr. Neyt ook gebroken was, toen men

⁽⁴²⁾ *Gazette van Geerardsbergen*, 28 november 1852

⁽⁴³⁾ *De Gazette Van Geerardsbergen*, 1 maart 1857

⁽⁴⁴⁾ *De Gazette Van Geerardsbergen*, 9 mei 1875

hem in Orphée eenen hoofdbestuurder aenstelde???

Zulks heeft Mr. Neyt niet ondervonden, waerom zou Mr. Maudens het dan vinden? Mr. Maudens heeft zoo veel gezond verstand, VERBOND, als Mr. Neyt, en 't zullen de ellendige platzakkeryen van een geuzenorgaan niet zyn, die hem den te volgen weg zullen voorschryven.

Al dit gekrabbel is dus ellendige prietpraet: wy stappen er over, en wenschen dat onder het vestuur der heeren Maeck en Maudens Cecilia mochte groeien en bloeien!

Dit fragment uit de discussie tussen *Het Verbond* en *Het Zondagblad* moeten we zien te kaderen. In de laatste jaren van de 19de eeuw waren er door interne verschuivingen moeilijkheden ontstaan binnen *Cecilia*. Om de situatie te koelen werd V. Maudens vervangen door H. Maeck, maar dit verergerde de situatie enkel daar Maudens zich niet onmiddellijk wenste neer te leggen bij zijn degradatie.

De ondertussen opnieuw liberale oppositie sprong op deze ongemakkelijke situatie bij *Cecilia* als een stier op een rode lap. Uit bovenstaand artikel kunnen we opmaken dat ze dit deden bij monde van *Het Verbond* en dat het aangehaalde artikel als repliek diende.

We kunnen de tekst lezen als uitgaande van katholiek Geraardsbergen in het algemeen en *Cecilia* in het bijzonder gericht aan *Het Verbond*, waarachter de liberale zijde schuilging en waarvan *Orpheus* deel uitmaakte. De verbondenheid tussen ideologie en vereniging werd benadrukt net zoals de kloof met de tegenstander. Merken we ook op hoe men het belang van de taal reeds toen al inzag. Niet alleen gebruikte men stigmatiseerde termen als 'geus'

om een duidelijk onderscheid te maken tussen beide, maar men wist ditmaal wel de bal in plaats van de man te spelen. Men pakte *Het Verbond* terug op zijn eigen woorden en verwijten en kaatste deze terug.

Wanneer we de zin "Ten andere, in welke hooge bewoordingen heeft het VERBOND het taient van Mr. Maeck niet meermaels opgehemeld! Welnu, is het dan vernederend met zulke mannen *Cecilia* voorts te besturen?" lezen, zou deze kunnen alluderen op de eerder vermelde benoemingsproblematiek van de muziekschool⁽⁴⁵⁾. *Het Zondagblad* wrijft de liberalen in het gezicht dat zij voorheen Maeck geprezen hebben en hem zelfs benoemd hebben tot directeur van de muziekschool. Wanneer hij evenwel partij koos voor een katholieke muziekvereniging, werd hij voor de liberalen een mikpunt van spot. Het is ondermeer dit draaien met de wind dat *Het Verbond* verweten werd, men hecht blijkbaar meer waarde aan 's mans overtuiging dan aan zijn kwaliteiten.

Besluit

Wanneer we vandaag de dag terugblikken op deze periode, nu iets meer dan honderd jaar geleden, zien we hoe sterk de samenleving inderdaad verdeeld was volgens politieke en (anti-) religieuze normen. Hoe men stemde, bij wie men school liep en zoals hierboven aangetoond ook waar men muziek speelde, hing af van deze normen.

In onze studie hebben we kunnen zien hoe sterk zowel *Cecilia* als *Orpheus* ingebed waren binnen hun eigen ideologische leefwereld. Hoewel men al te vaak spreekt van een strijd of zelfs een oorlog, zien we dat momenten van

rechtstreekse confrontatie meestal uitbleven. Men probeerde zich zoveel mogelijk te bevestigen als deel van het groter katholiek of liberaal geheel en het was vooral hierin dat de ander van pas kwam. Niet zozeer actief, maar eerder om als tegenpool te dienen. Geen Christus zonder antichrist.

Men geeft de eigen wereld vorm door te onderstrepen waar men tegen gekant is, eerder dan de eigen waarden te bevestigen. Door zo hard op het onderscheid te hameren, ziet men vaak de grootste overeenkomsten niet meer. Want wanneer we beide muziekmaatschappijen naast elkaar zetten, zien we dat naast de kruisbeelden en vrijzinnige vlammen er weinig fundamentele verschillen aanwezig zijn.

Voor zover wij gemerkt hebben, hebben beide verenigingen elk binnen hun eigen zuil de rol gespeeld die van hen verwacht werd. Ze hebben in elkaars (met elkaar bedoelen we katholieke beweging tegen liberale beweging, zelden fanfare tegen fanfare) ogen gekeken en erin gespuwd, maar daar bleef het bij.

De fanfares op zich vergaderden, repeteerden, traden op en leefden voor hun muziek. Dat was hun essentie en daarin verschillenden ze niet van mekaar.

Het heeft geen zin om nogmaals te herhalen op welke wijze en hoe diep de politieke invloed was op beide fanfares en op hun acties. Ze waren met handen en voeten geketend aan de politiek, maar dit betekende binnen hun tijd en leefwereld ook hun vrijheid. Men kan slechts gelouterd worden indien men eerst bespot wordt. Door zich ten dienste te stellen van hun partij en hun (on)geloofsbroeders was men verzekerd van hun steun en verzekerde men ook de werking en de toekomst der fanfare. Zij die

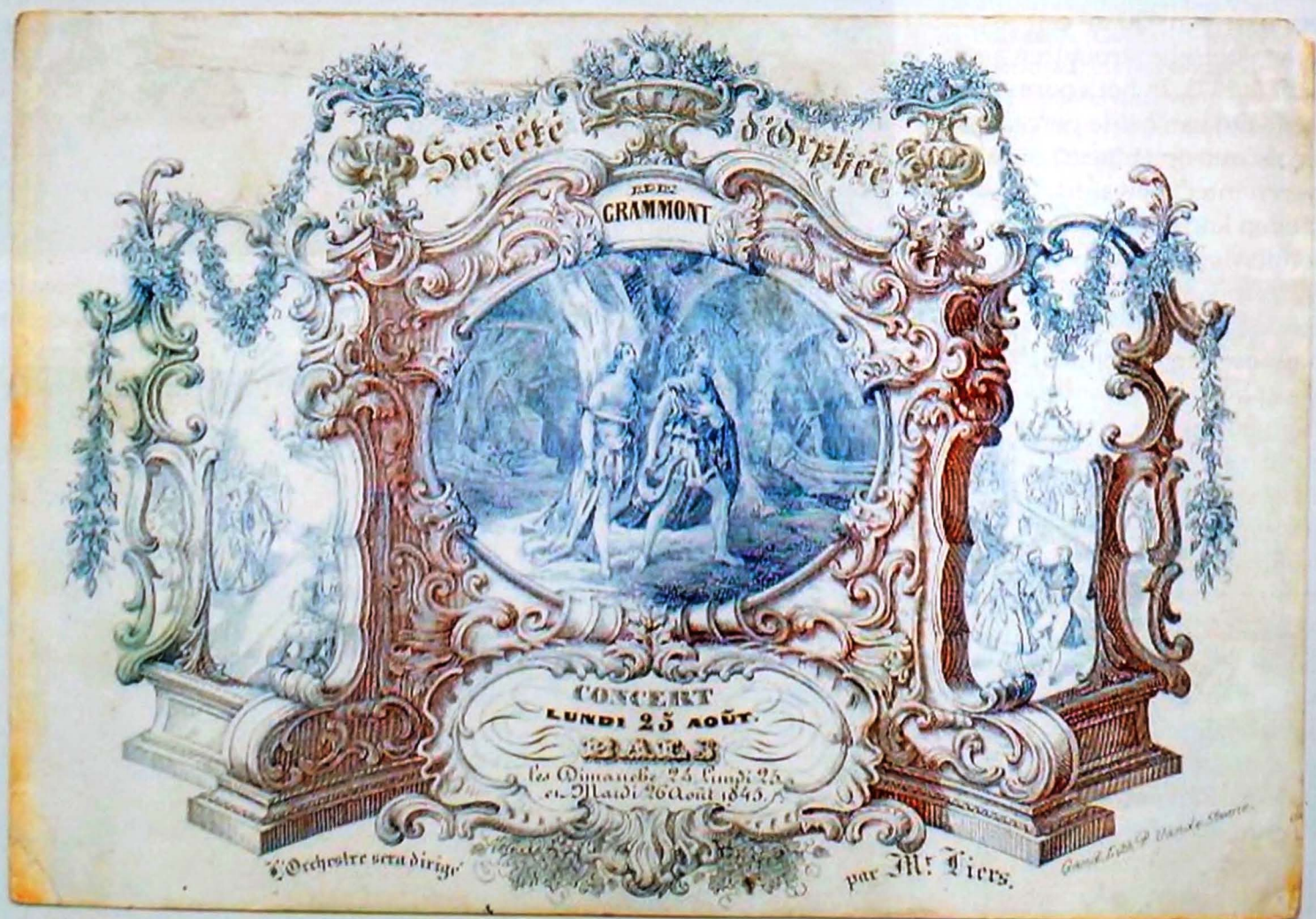
⁽⁴⁵⁾ *Zondagblad*, 30 september 1900

katholiek dan wel liberaal. Dit is volgens ons de drijfveer achter zowel *Orpheus* en *St.-Cecilia*. Hoewel hun leden overtuigde gelovigen of juist overtuigde ketters waren die met twee voeten in hun zuilgebonden leefwereld stonden, probeerde men zijn muziek te laten overleven. Men schakelde politici in, klampte zich vast aan een ideaal waarvan men rotsvast overtuigd was en ging volledig op in de verbondenheid met de eigen groep opdat men samen sterker stond. Nu wordt de soep nooit zo heet gegeten als ze opgediend wordt. We spreken van een bipolaire

leefwereld, maar ook deze had zijn grenzen. Zoals hierboven veelvuldig vermeld, leefde men gedurende het overgrote deel van de tijd in relatieve vrede met elkaar. We hebben het nog altijd over geciviliseerde mensen die in de eerste plaats aan cultuur doen. Dit blijkt ondermeer uit het feit dat het voornaamste wapen om met elkaar de strijd aan te binden de pen was. Men heeft in de loop der jaren meer tezamen opgetreden en wederzijdse steun geleverd dan elkaar het licht in de ogen niet te gunnen. Wanneer we spreken over de liberale-katholieke spanningen te Geraardsbergen, over 19de eeuwse

schoolstrijd, laat ons dan vooral onthouden dat het om een koude oorlog ging. Zeker wanneer het Sint-Cecilia en Orpheus betrof.

Peter BRYNART
peter.brynart@ugent.be

Prachtige porceleinkaart met de aankondiging van een concert door Orpheus in 1843.